

Драган Тодоровић
Универзитет у Нишу, Филозофски факултет

**ДРАГОЉУБ ЗЛАТКОВИЋ –
ЗАПИСИВАЧ ЕТНОГРАФСКОГ, ДИЈАЛЕКТОЛОШКОГ И
ФОЛКЛОРИСТИЧКОГ НАСЛЕЂА ПИРОТСКОГ КРАЈА ***

Уводне напомене

„... У новије време, а посебно у последњих десетак година, и у словенском свету расте интересовање за проблеме опценог и скатолошког, пре свега у лингвистици и фолклористици, али се ова тема често осветљава и са културолошког аспекта. Захваљујући свом озбиљном и темељном приступу, монографија [Срамотно и погано у пиротском говору] Драгољуба Златковића изазваће велико интересовање у славистичким научним круговима, али сигурно и међу широм публиком.“

Биљана Сикимић

„... Драгоцен и изузетно богат материјал за психолингвистичко, психијатријско, психоаналитичко и етнопсихолошко проучавање представља фразеологија срамотног и поганог у пиротском говору. У овој области посебно су психолошки и антрополошки занимљиве псовке. На основу брижљиве анализе овог наизглед баналног, маргиналног језичког материјала, могу се извући далекосежни и важни закључци о нашем менталитету, систему вредности, као и древним митским представама у несвесном итд.“

Жарко Требјешанин

* Припремљено у оквиру пројекта *Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије (179013)*, који се изводи на Универзитету у Нишу – Машински факултет, а финансира га Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС.

Читајући садржај слично интонираних рецензија из пера еминентних научних посленика, једино нам је било преостало да се запитамо ко је, заправо, Драгољуб Златковић, дугогодишњи, сада већ и пензионисани, стручни сарадник Музеја Понишавља из Пирота? Име му не проналазимо међу упосленицима различитих универзитетских установа, али откривамо да су му три наслова објављена у угледној едицији “Српски дијалектолошки зборник”, под покровитељством САНУ и Института за српски језик из Београда. Негде прочитасмо, с неверицом: “савремени Вук Караџић за пиротски округ”?! Називају га сакупљачем “готово последњих живих остатака усмене књижевности” (Ивко Јовановић) и “изврсним познаваоцем усменог стваралаштва пиротског краја”, али и његовим “сјајним тумачем” (Ненад Љубинковић). И о каквим се то књигама ради? Час пословице, поређења и изреке, час загонетке, народне лирске и епске песме и приповетке, сложене у колекције интегралних фолклорних текстова.

Одлучили смо да потражимо овог ненаметљивог теренског записивача нестајућег усменог народног блага југоистока Србије и боље се упознамо с његовим ауторским опусом. Љубазношћу Дејана Крстића из Зајечара успоставили смо прво телефонски контакт и замолили Драгољуба да нам мејлом проследи своје одговоре на питања из унапред припремљене процедуре. Након тога, договорисмо место сусрета – Драгољубов родни Војнеговац.¹

Војнеговац

Војнеговац је приступачно ратарско–сточарско село, крај магистралног пута Пирот–Димитровград, 11 километара југоисточно од средишта пиротског округа. По предању, води порекло од личног имена оснивача села (Војнег), а помиње се и под старим именом *Војнеговце*.² Убраја се у стара насеља: списак тимара и заимета Висока и Знепоље помиње га под именом *Војнукофча* средином петнаестог века, а целепешки дефтер из 1576/77. под именом *Војнегофча* (*Географска енциклопедија насеља Србије*, 240). Становништво је српско и слави неколико карактеристичних српских слава: Св. Јована, Св. Петку, Св. Архангела, Св. Николу, а сеоска слава је Спасовдан. Прва је сијалица у селу засвет-

¹ Разговор са Драгољубом Златковићем водили смо 10. маја 2013. године у његовом родном селу Војнеговцу, у викендици у Градашници и његовом стану у пиротском насељу “Тигар”.

² Сумирајући теренска искуства, Драгољуб Златковић износи сопствено виђење порекла села: „Село Војнеговац наводно је добило име према војводи Димитрију Венеговском, који је повео војску из овог краја у Косовски бој. Таква прича поклапа се са мојом тезом да је овде некада било село које је било задужено за бригу о војсци, па отуда и оно Војно у имену села“.

лела 1965, а пре увођења локалног водовода у функцији су била три дубока бунара. Село има и четвороразредну основну школу. Нажалост, тренд старења становништва изражен је и у овом пиротском селу: последњи пописни подаци бележе тек 219 временских старопланинаца (*Попис становништва, домаћинства и станова у Републици Србији* 2011).

Иако у долини Нишаве, сеоски атар обухвата мање плодну, посуху и пепељасту земљу: негдашње велике шуме на нишавској тераси извукле су калцијум и хранљиве материје из горњих слојева тла. Пашњаци су били издашни једино између априла и јуна. Војнеговац је у двадесетом веку имао вишкове жита и могао је да их продаје суседним планинским селима. Кукуруз је добро рађао, такође и поврће. Врело је било јако, тако да је на речици било 25–26 воденица. На падинама били су засађени виногради, а воћњаци у широкој долини. Сада су преостале тек еродиранице оранице изнад врела и обешумљен околни терен.

Златковићи из Војнеговца

Пребирући по колективном сећању, Драгољуб је дознао да најстарији досељеници потичу из лужничког села Кијевац. Кијевчани по мајчиној линији родоначелници су и његовог породичног стабла. Око 1820. населили су се у близини данашњег језера, али се средином деветнаестог века село померило три-четири километра даље, ка сувом терену. Супротно тадашњој важећој пракси, куће нису грађене збијене, већ са широким двориштима. Да су се мештани у далекој прошлости можда бавили коњима, сведоче равне и утабане ливаде свуда унаоколо.

„Иде прича како је деда пронашао казан злата и од тих пара купио половину атара и добар део тадашњег земљишта којим је вода протицала, па је, поред постојеће, низводно никло још четири-пет воденица... Породица је у прошлости поседовала воћњаке и виноград у долини. Имали смо доста земље, стока је имала обиље хране на испаша, природна средина је била здрава, тако да сам провео једно лепо детињство у овом крају. Сећам се баке по мајци, а деда је погинуо у српско-бугарском рату. Прадеда је живео још три месеца након дедине смрти... Много смо радили, међутим, није било времена за одмор: одмор се састојао у обављању неког лакшег посла.“

За Кијевчанима су дошли Соколовци, такође из Лужнице, као и неке друге фамилије из тада неразвијених бугарских села, делом због сиромаштва, делом бежећи пред Турцима. У каснијој фази, непосредно пред ослобођење од османске власти и након тога, сеоски атар засељавају и Новоселци. Село данас има 150 углавном празних кућа, подељених у Горњу и Доњу малу и некада предвојених ливадама (сл. 1). Пола

сата хода била је удаљена железничка станица, умногоме олакшавајући мештаним путну комуникацију са околином. Сеоским центром и даље доминирају зграда основне школе и чесма изграђена око 1930. године (сл. 2).

Имање Златковића је напуштено; наследници су уредно поделили имовину,³ али је не одржавају. Плац је некада захватао четири хектара обрадиве земље, воћњаке и виноград. Прву зграду, од тла мало одигнуту, подигао је Драгољубов деда по мајци, таман пред сопствену погибију у војни са Бугарима (сл. 3). У њој се, као треће дете оца Димитрија и мајке Живане, родио Драгољуб Златковић 27. септембра 1937. године.⁴

“Отац је после Другог светског рата, негде 1948. или 1949. направио ову помоћну зграду, која је на спрату имала собу (сл. 4). Око куће су биле помоћне просторије и вајат, брат је чак модернизовао неке просторије, направио је кујну 1955, била је и вурња, хлебна пећ, али све је то касније покрадено и демонтирано. Газдинство је имало шталу, појату, шупу за сено, изнад куће су биле баште и ливаде.“

Живело се од мукотрпних пољопривредних радова на сопственом имању, а додатна средства, намењена плаћању пореза и школовању деце, Димитрије је допуњавао коларским занатом.

„Отац је био сироче, пореклом из села Лукавица, испочетка шегрт, калфа и мајстор коларског заната код свога мајстора, који је у суседном селу Петровцу отворио испоставу радње и поставио оца да у њој ради. Кад се отац оженио, радњу је преселио у ово наше село. Отац је имао чак и шегрте, али је радњу касније одјавио због великих дажбина које је држава увела занатлијама.“

Ни деца нису била поштеђена труда, најчешће око чувања говеда и сезонских послова, нпр. бербе шљива за печење ракије.

³ “Са братом сам људски поделио имовину, њему је припао тај део на коме је некад била стара кућа, па су они тамо били подигли једну зградицу, која је, такође, напуштена и пропала. Ја сам свој део на селу у целости преписао старијем сину, који је, у међувремену, на путу за Крупац, код цркве Св. Јована, направио велику викендицу на спрат и овде скоро више да не долази.“

⁴ “Брат Десимир (1929–1984) био је наставник математике и физике, касније је ванредно завршио Економски факултет и заузимао многе важне положаје у Пироту, био је директор школе и начелник за привреду и финансије. Сестра Добрила (1934–2001) била је домаћица.“

Школовање и усавршавање

Присећајући се школских дана, Драгољуб себе описује као ћутљивог, плашљивог и мирног ђака, незаинтересованог за уобичајене деције игре, али са одличним памћењем, по чему се издвајао од осталих. Одговарала му је осама и читање у тишини на Врелу. „Седмолетку“ (садашња основна школа) завршава у Војнеговцу, Пироту и Сукову и по винује се очевој одлуци да не настави школовање због недостатка пара за изнајмљивање стана. Иако кржљавог раста, три и по године испомаже у радовима у радионици и на њиви. Братовљев повратак из армије отворио му је могућност да са млађим генерацијама заврши матуру. Пред њим је изнова стајао избор: трајно се везати за родно село или наставити са стручним усавршавањем. За велику љубав, студије књижевности у Београду, дефинитивно није било могућности, али га је професорка Радмила Стојановић са београдског Економског факултета предложила за добитника стипендије за агрономију. И тако, 1958. напушта пиротску котлину и предаје се студентском животу на Пољопривредном факултету у Земуну, изнова у немаштини и оскудевању (сл. 5). Дипломира 1964, одслужује војни рок и одмах добија запослење у струци.

„У Великој Лукањи формирамо задругу 'Кооперант' и радну јединицу 'Средњи Висок', у којој почињем да радим 10. априла 1965, а венчао сам се 6. марта следеће године. Након две године прелазим, по жељи управе, у радну јединицу 'Горњи Висок' у Височкој Ржани, а након следеће две године долазим у Пирот. После задругарства, долазим у Завод за пољопривреду и ту остајем три године. Августа 1969. надлежни из Завода допуштају ми да одем у Француску, али на неплаћено одсуство, боравак је трајао четири месеца. У том кратком временском периоду доживео сам специфичну врсту сазревања, био у прилици да одмерим своје предности и ограничења, да упознам неке друге народе. Спреман сам да то опишем и као одлазак у неки други свет где нико није предвидео да се икада појавите. Тај, а затим још један боравак у Паризу, помогли су ми да се упознам са дешавањима у свету, али и у доношењу коначне одлуке да из привреде пређем у просвету, тачније у Млекарску школу. Тамо сам имао пет-шест стручних предмета за које сам се озбиљно припремао, нисам могао да идем неспреман на часове.“

То је време када започиње своје бављење народним фолклором. Грађа прикупљена учесталим боровцима међу житељима ширег региона Понишавља и подно Суве и Старе планине препоручује га престоичким књижевним прегаоцима, најпре професору Павлу Ивићу. Пре-

ма његовим, прецизније речено, према упутствима кровне српске научне институције за прикупљање грађе о разноврсностима народног говора, упустио се у записивање крхотина народног искуства преосталих од некадашњих целовитих прича (фраземе и слично). Трајна опредељеност за истраживање народне традиције води га од једне до друге установе, све док се није скрасио у пиротском Музеју Понишавља и Дому културе. Поподнева и вечери за куцаћом машином у празним просторијама, без узнемиравања, обележили су најплоднији део његовог стваралаштва. У исто време, прихватају га и у ширим славистичким круговима, учествује у теренским лингвистичким и етнопсихолошким истраживањима пограничја Србије и Бугарске са угледним домаћим и иностраним научницима (Драгослав Антонијевић, Слободан Реметић, Недељко Богдановић, Андреј Собољев, Ана Плотњикова) и институцијама (Етнографски музеј из Београда, Етнографски институт САНУ, Етно-културолошка радионица из Сврљига). Излаже на интернационалним научним скуповима посвећеним усменом стваралаштву, народном животу, обичајима и веровањима (сл. 6). Објављују му засебне монографије и текстове у зборницима и часописима.

Рад и стваралаштво

Студије књижевности у Београду остале су недосањани сан. Започео их је, додуше, одмах по запослењу у Лукањи, али га нагомилане пословне и породичне обавезе одвајају од полагања испита на другој години. Стога од првих дана агрономског ангажовања наклоност писаној речи надомешта занимањем за народну реч. Где год да се кретао, непрекидно је сакупљао и бележио народни говор. Са осећајем да ради нешто врло корисно, размењивао је памет са планинцима испочетка неспремним да државног чиновника прихвате за драгоценог саговорника: подучавао их је најновијим агрономским мерама, а заузврат тражио да му препричавају сећања на старину.

„Као млад агроном, 1965. године, одједном долазим у једну потпуно непознату средину, на Стару планину, а она је различита од оне из које сам ја потекао. И све ми постаје интересно, предели, људи, систем вредности, говор, свакодневне прилике. Један радознао човек добија једну сурову средину на поклон. Ја то зовем поклон. Средина сурова, а људи питоми. То ме је мотивисало да почнем да се бавим овим чиме се бавим већ четрдесет година. Још првог дана сам себи поставио задатак да напишем једну књигу језиком и током мисли тих људи (Панчић Миленковић 2007, 75).“

Временом су прикупљање, а затим поступна систематизација и публикавање материјала из народног говора постали Драгољубова најважнија духовна и животна преокупација. Прво се нешто забележи онако како је изречено, а онда постављају питања с циљем да се добију разјашњења и разуме контекст унутар кога је нешто изречено. На преданост послу Златковића подстиче свест да на тај начин спасава народни материјал од пропадања и нестанка. Време није његов савезник: преостали саговорници свакодневно умиру, села се неумитно празне. Грозничаво прибира сваки нови податак изречен у перо од стране казивача, које „осваја“ непосредношћу и фамилијарношћу, интимизирањем атмосфере. У свему томе није се погордио, о себи не размишља као о *зналицу*. Признаје да му за тако нешто недостају формалне квалификације и боље познавање стручне литературе, мада се никад није либио да контактира људе из науке у разрешавању недоумица приликом сортирања нагомилане грађе у засебне целине. Својом предношћу сматра *трајну присутност на терену*, за разлику од многих других ученијих којима су дружење са живом народном речју опредељивале различите околности. У тим повременим контактима са стручњацима скромно је обогаћивао себе новим сазнањима, истовремено их несебично дарујући драгуљима из народне ризнице.

Најважнију помоћ у систематизацији расположивог материјала и даљем усмеравању истраживачких напора пружио му је професор Павле Ивић, најугледнији српски лингвиста друге половине двадесетог века.

„Мени је јасно да сам им био интересантан само зато што сам доносио чињенице са терена, нисам био никакво чудо, већ човек који бележи стање на терену.“

Прво му је понудио уређена поређења у пиротском говору, а затим и пословице. Нагомилала се затим грађа о сујеверју, убрзо и фразеоми о оговарању. Три године узастопно САНУ му објављује збирке материјала: *Пословице и поређења у пиротском крају* (1988) (сл. 7), *Фразеологија страха и наде у пиротском говору* (1989) и *Фразеологија омаловажавања у пиротском говору* (1990). Листа приоритета и тема у међувремену се увећала: приповетке и предања, народне песме, дечији фолклор (сл. 8), ласцивна фразеологија (сл. 9), стајаће речи (пословице, изреке, поређења, клетве, претње), фразеологија старења и болести, народна медицина и етноветерина, сточарство, микротопонимија и имена, обичаји, митологија, систем вредности, хумор, судбине и личности, порекло родова и становништва, патња и рат у казивањима, оброци (крстови) и света места. Најдражи му је књижевни првенац, песничка књига „Што има дума“ (Слобода, Пирот, 1987), настала од зрнаца народне мудрости преточених у стихове (сл. 10):

“Да бих у што мање речи казао што више, ја узимам оно што је време одабирало као најбоље, преко многих генерација, у нивоу стиха и ређам га у нивоу вертикале, према сопственом погледу на свет. Рецимо, песма 'С моје очи' или игра са пословицама у виду песме 'Убавило, шашавило'. То народно улази у мене, направи се у један кристал и тако излази из мене.“

„Одабрана фразеологија, она која подједнако носи слику и мисао, није само материјал за песниково обликовање сазнатог и доживљеног. Она је доживљај сам. Песникова је велика заслуга што је тај доживљај, остајући у предању и сублимирајући искуство народа и песника, сада постао и естетска чињеница, закорачивши и у уметничку традицију... Књига 'Дума' Драгољуба Златковића није само дуг народу који је умео мудро да мисли и лепо да осмисли свој живот, већ је и леп поклон онима који кроз живот иду као кроз бојно поље, а живе као цветови – у сталном грчу и отпору, како једино могу. И кад су у цвету, знају да ће увенути. Али и то да ће остати семенка, да ће остати дума (Богдановић 2004, 124).“

Пре него што су пристигла признања ауторитета из Београда, чаршија је свакојачко реаговала на отворено изношење карактеристика пиротског народног живота и самог пиротског дијалекта. Академцима из малог града осамдесетих година прошлог века чинило се испрва да се ради о *простоти* коју ваља сакрити од других, најмање нешто чиме се треба дичити, па још из пера недоуког и доконог професора Млекарске школе. Поводећи се за каснијим стручним оценама, али и проценама да аутор не намерава да угрожава ничије позиције и звања у граду, ометања су престала; штавише, Драгољубу Златковићу омогућени су неопходни услови да заокружи и приведе крају обиман, вишедеценијски рад, публикујући нове наслове. Делимично се то поклапало са надлазећим интересовањем балканских научних кругова за локални и регионални идентитет, насупрот дотадашњем преовлађујућем интересовању за општи, национални идентитет.

И раније је било подстицаја на сакупљање народних умотворина, али иза њих није стајала нити ауторска упорност, нити значајнија подршка јавне сцене.

“Бележио је доста тога стари учитељ Душан Ћирић, мислим да је на кратко био и директор Музеја Понишавља. Затим, ту је његов рођак Тома Панајотовић, човек склон шали, па је прикупљао вицеце. И Момчило Антић, тадашњи уредник пиротских новина 'Слобода'. Њих тројица су одлучили да објаве књигу 'Мијалко Раснички вам прича', касније још једну. Беле-

жио је и учитељ Младен из Височке Ржане, не тако озбиљно као, рецимо, учитељи Витомир Панић и Гојко Ранчић, али ништа од тога није било завршено, окончано, још мање објављено, нешто мало о хајдуцима у 'Пиротском зборнику'."

Пред младим нараштајима, вољним да се подухвате бележења народног приповедања, другачија је, пак, незгода: *нема више народа који зна све те ствари*. Било га је пре пола века, када се агроном јуноша припремао да сачини прве белешке, данас више не. Стога Драгољуб оштроумно закључује:

„Река времена протиче и не може свака генерација да уради исти посао. Али свако треба да уради у свом времену оно што му то време нуди. Да сада крећем испочетка, ја бих сада прикупио сав објављени материјал о традицији и приступио бих његовој анализи, писао бих студије које говоре о народу из другог угла. Оно што је народ говорио о себи, записао је Драгољуб. Неко други сада анализира вредност прикупљеног, изучава његову тадашњу друштвену функцију и упоређује са светским трендовима из те области. Ово је вредна грађа, непроцењиво благо које остављам будућим образованим и школованим генерацијама за њихов даљи рад.“

Немерљива је вредност регистровања свега што је садржано у народном искуству и оформљено у језику. Не губећи из вида да се у живом разговору са испочетка подозривим сељанима вазда сусреће са давнашњом људском мудрошћу отелотвореном у говору, Драгољуб Златковић је себи у задатак ставио да правилно запише оно што се у народу говори, како форму, тако и акценат, док још има људи који таквим језиком говоре. На време се оријентисао да записује обичне реченице, делове говора, који понекада садрже оно што не може да садржи читава прича. И никада ништа није одбацивао, никада није правио селекцију прикупљеног материјала, препуштајући стручњацима да накнадно препознају значајна места у народном искуству и тумаче позлаћена сећања. Почео је и да у својим текстовима дописује када се и у којим ситуацијама таква врста говора користи и примењује, да би се коначно окренуо записивању ширих целина од фразема, заправо крхотина народног искуства преосталих од некадашњих читавих прича.

Записивао је Драгољуб све оно што је саставни део живота: приповетке, пословице, фолклорне приче. Али и оно животније, што не мора увек да буде лепо у народном говору: срамота, свађа, псовке, грдне, безобразлуци, опсцене речи (из књиге „Срамотно и погано у пиротском говору“, издате у Бугарској, сазнајемо да за ону „мушку ствар“ у

народу постоји 40 назива). У наше знање о српском народу донео је *објективна акта*, огромни *регистар вредности* формираних у вековном искуству, које се ишчитавају у облику језичких чињеница из једног релативно затвореног социјалног региона. Преко језика може да се реконструише оно што Пироћанац воли или мрзи кроз векове, какав му је став према животу, смрти, другим људима, богатству, сиромаштву, невољама, срећи, радости... Тачније, у језику је садржан *морални систем*, претходно вековима успостављан у колективном памћењу. Зна то и аутор „Думе“:

„Рецимо, песма 'Ката' о лепоти девојке. Читав систем вредности каква треба да буде девојка: као јагње, свакоме покорна, да не постоји за себе, само као украс ономе који ће да је узме. Или песма 'Невеста'. Обичај је кити, одређује како треба да изгледа, али она као таква не постоји. Али, зато постоји у песми 'Прва недеља', сурово постоји у обавезама са којима се сусреће у првој недељи брака. Или 'Тврда вера' и 'Криводеља', ту женску трагедију не може боље да исприповеда нико од колективног генија. Или, рецимо, 'Але и неведе' описују све оно што нарушава народни морални систем, облике који одударају од оног што је пожељно, конкретно песме 'Божана', 'Роска врц', 'Поп Блажа'. И друге песме – 'Зашто деда не седа', 'Руба', 'Последња работа', 'Истекоше и очи', 'Рајна', 'Верка', 'Палка' – представљају згуснуте емоције које се претварају у мисли, у мудрост, у став, који престаје да буде лични и постаје колективни.“

Кад говори о неком ко је лош, народ се заправо залаже за добро, заузима јасну позицију говорника.

Успешни појединци из пограничја

При крају разговора, питамо Драгољуба за мишљење о животу у пограничју. Замољен у интервјуу да опише однос центра према периферији и, посебно, пограничју, врло се негативно изразио: „Аљкав, бахат, неодговоран, бирократски, пун предрасуда и бесмислене политике, па више кочи него што утиче на развој“. Подсећамо га, међутим, да је баш он пример другачијег односа центра према ствараоцу са границе. Кад је било најпотребније, задобио је уважавање институција Српске академије наука и уметности и прилику да преко народног искаже вредност локалног и регионалног карактера, конкретно пиротског идентитета. Одговара:

„Добро, у праву сте, али то се све десило тек када сам са гомилом материјала нахрупио у Београд код професора Ивића.

Илија Николић ме је упознао са Ивићем, Реметићем и Стијовићем и ти стручњаци из Београда су ме прихватили... Пироћанци су генерално преосетљиви на сопствену несавршеност у говору и склони су повлађивању ауторитетима из Београда, чак и када је њихово понашање очигледно бахато. Ја нисам имао тај проблем стављања у исту равн са центром.“

Наше је мишљење да периферија има пуну свест о сопственом положају. Људи на граници знају где се налазе и то их не оптерећује много, јер би се у супротном рађао отпор и обрачун. Српство доказују међусобним женидбама и удадбама, али воде рачуна о суседу и спремни су на суживот, јер их веже заједничка мука. Не беже од добрих обичаја, примају друге и госте их. Друга је прича назадовање услед занемаривања постојећих привредних, економских и културних капацитета. На маргинализацију југа од стране севера земље приликом расподеле материјалних добара мислио је и Драгољуб у изнетим негативним оценама. Усмерава, међутим, на потезе који могу повећати шансе за будућност:

„Прво би требало да буду ревитализовани они послови који од самог почетка могу да економски ојачају велики број људи. Рецимо, у промоцији туристичких и еколошких потенцијала треба се окренути Бугарској. Стара планина нуди здравље и храну који нису загађени, фаворизовати фармерске породица које би се тиме бавиле у неколико генерација. Тек иза свега тога, када се направи добра економска база, следи сервирање културних достигнућа, упознавање са традиционалним обичајима и оживљавање старих заната.“

Све оне који се издигну изнад апсурда границе красе виталност и специфична свест, о чему наш саговорник сведочи и на основу личног искуства:

„Живот на граници обилује негативностима. Али, не заборавите, један број људи који живе на граници навикао је да пркоси и да тера инат са апсурдом. Где год да оду из родног краја, захваљујући тој својој жилавости, они бивају успешни, јер су на време 'пелцовани' од синдрома ниже вредности и имају високо развијен социјални имунитет према стереотипима који постоје о периферији.“

Подвлачи да је напоран рад да се сузбију мане и исказе квалитет једини гарант напредовања и усавршавања. Личним постигнућем успешни појединци постају „спикери“ средина из којих долазе, другима проговорају о народу који представљају.

Изгледа, међутим, да је међу Пироћанцима жеља за материјалним постигнућем израженија од потребе за доказивањем у духовним сферама. Драгољуб одбацује поједностављене и стереотипизираних представе о пиротској шкртости. Дух колектива и заједнице, као императив опстанка у немирним временима, превладавао је међу људима овог краја. У сиромашним, а многочланим, породичним задругама владала је нека врста војничке хијерархије: слушао се старији, слабији су били заштићени од јачих. И радиност је нужно морала да буде већа да би се породица извукла из немаштине. Из оскудице израсла је и својеврсна штедљивост, не цицијашење. Тврдица и шкртица неразумно штеде, а пиротска штедљивост, под руку са радиношћу, имала је за циљ видљиво достизање бољег стандарда. Краткорочна корист појединца односила је превагу над дугорочном добити заједнице.

„Сваки припадник старије генерације Пироћанаца пре верује врапцу у руци, неголи голубу на грани. Врабац је у шапи, обезбеђена је вечера за децу. Нама овде недостаје предузимљивост, сигурност у себе и вољност да питаш друге о нечему што ти је непознато, умешност за сарадњу са другима. То је генерално српска мана, али посебно изражена овде у Пироту. Предузимљивост је када воду Нишаве која тече низводно искористите за наводњавање сопствених њива, а не када се приклоните ставу како читава држава иде у пропаст, па према томе ни ви ништа не можете да урадите за побољшање сопственог положаја. А да би били предузимљиви, морамо бити толерантни, морамо схватити друге, морамо напустити сопствену себичност и сопствени страх. Ми се увек поводимо за краткорочним успехом, не умемо да размишљамо на дуге стазе.“

Уместо закључка

Драгољуб Златковић данас подједнаку пажњу поклања духовном и телесном здрављу. Сваког јутра, брзим кораком, препешачи пет километара у размишљању. Здравом се храни и о томе, као део традиционалног патријархалног васпитања, брине супруга Марија (сл. 11), пензионисана наставница разредне наставе по пиротским селима и у градској основној школи „8. септембар“. Марији није свеједно када јој супруг окрене леђа да би по цео дан радио за компјутером, али је свикла. Синови Миодраг и Слободан одавно су се одвојили од родитеља и воде сопствене породичне животе, један у родном граду, други у тазбини у Трстенику. Дека и бака четири унуке виђају спорадично, обично у време ферија, када је одмор од школских обавеза незамислив без бакиних колача.

Посебан подстицај за рад наш саговорник проналази у викендици у селу Градашница. Мноштво људи, посебно лети, свакодневно препешачи у оба правца три километра дугу козју стазу кањоном Градашничке реке до извора топле термоминералне воде под именом „Бањица“. Посебну пажњу на омаленом, али с љубављу уређеном имању привлачи озидан базен за купање са спроведеном планинском водом, довољних димензија да се у њему нађе заштита од летње припеке (сл. 12). У смирај дана, са овог места Драгољуб креће у својеврсно трагалаштво за инспирацијом:

„Док се последњи шетачи у сумрак враћају са врела, узимам лампу, оловку и папир и крећем са свог базена према извору. Анимални страх у подсвести производи различите реакције на звукове из природе, нараста језа у мени, и кад сам већ стигао до извора, окрећем се и крећем назад. Тада у мраку, не палећи светло, бележим на папир оно што осећам, сагледавам ствари из потпуно другачијих углова, дозвољавам том анималном да се оваплоти у специфична осећања“.

Које би речи најбоље описале Драгољуба Златковића (сл. 13)? Једноставно је поднебље родило човека који ће да записује. Има и других који су записивали, па су после живели од славе, овај није био такв. Није желео власт и корист. Ни у својој средини није (био) омиљен. Ко ће да хвали онога који га грди?

„Када сам почињао да бележим народни фолклор, нисам знао да ћу постати ово што сада јесам, али сам знао да ћу се бавити писањем књига. Упутио сам се једним правцем, мада нисам могао да видим како изгледа крај том путу. Нисам размишљао о препрекама, већим или мањим, на које бих евентуално наишао у том кретању. А још мање о користима које би из таквог кретања произашле. А обичан човек, и пре него што се упусти у неки посао, одмах се запита: 'Какву користи имам од тога?' Мени је милије сада што је овај мој сакупљачки труд користан неким другим људима, од тога какву сам материјалну корист себи приуштио.“

Бележимо, ипак, да је добитник Општинске награде Пирота за књигу *Дума* (1987) и за рад на традиционалној култури пиротског краја (2003).

Тренутна му је преокупација довршавање израде „Речника пиротског говора“. Готово пола века непрекидног обитавања у народном животу створили су материјал од пресудног значаја за анализу језика.

Обрађено је 32.500 речи на око 1600 страница, свака је поткрепљена примерима живог говора. Највећи проблем је новац, за пројекат штампе треба обезбедити најмање 700.000 динара, што САНУ није у могућности да самостално реализује, па се Драгољуб узда у општинске структуре (око издавања овог капиталног дела преговара се са угледним Службеним гласником, са којим је недавно у суиздаваштву објављен „Лексикон Пирота“). „Речник“ би представљао круну његове професионалне каријере.

Има на уму и публикување рукописа *Исповести сеоских жена источне Србије*. Ради се о суровим и до крајњих граница интимним исповестима. Размишља и о варијанти литераризације рукописа, чиме бих смањео аутентичност исказа, али и заштитио саговорнице од потенцијалне реакције заједнице због отвореног говора о приватном животу. Привршава *Народне песме пиротског краја*, *Народне обичаје* и *Дечији фолклор источне Србије*.

Неуморан, тек спреман за лингвистичка и књижевна уобличавања и систематизацију хиљада записа прича планинских горштака. Желимо му пуно успеха у даљем раду.

Литература

- Богдановић, Недељко. “Књига као слика тла и времена (поговор).” У Драгољуб Златковић *Дума*, 121–125. Пирот: Пи-прес, 2004.
- Географска енциклопедија насеља Србије*, књига 1. Београд: Географски факултет и Стручна књига, 2001.
- Панчић Миленковић, Каја. “Пироћанац више верује врапцу у руци него голубу на грани (Разговор са Драгољубом Златковићем, сакупљачем народног усменог блага пиротског краја).” *Градина* 17 (2007): 73–79.
- Попис становништва, домаћинства и станова у Републици Србији. Становништво. Пол и старост. Подаци по насељима*, књига 2. Београд: Републички завод за статистику, 2012.

Фотографије

Слика 1. Улаз у Горњу малу, из које води порекло Драгољубова фамилија

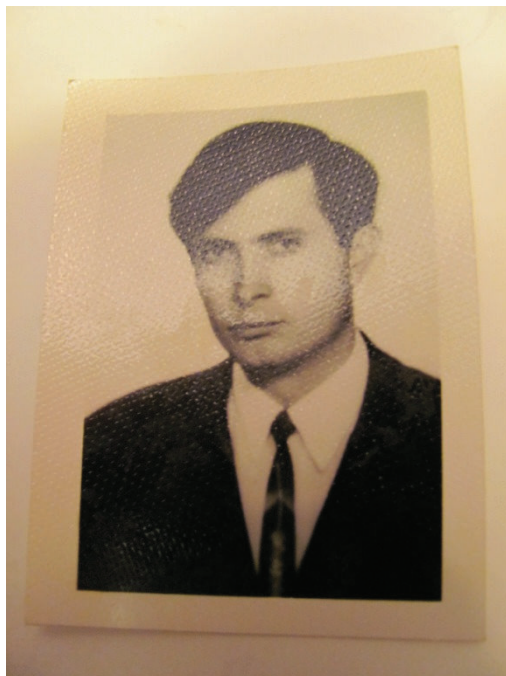
Слика 2: Четвороразредна основна школа и сеоска чесма

Слика 3: Некадашње помоћне просторије које више не постоје

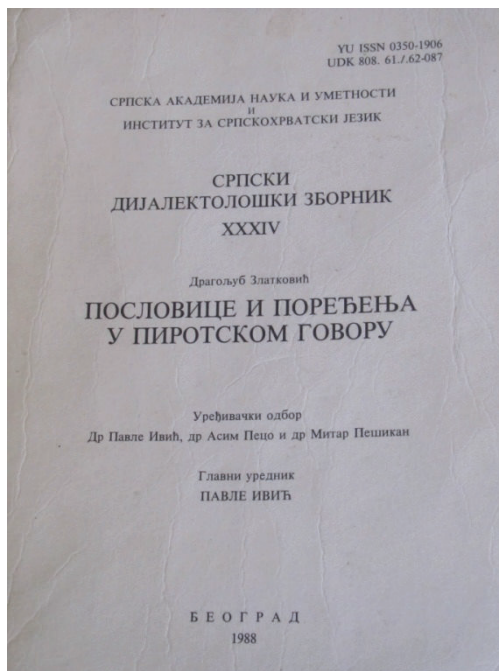
Слика 4: Драгољуб у дворишту напуштеног породичног газдинства у Војнеговцу

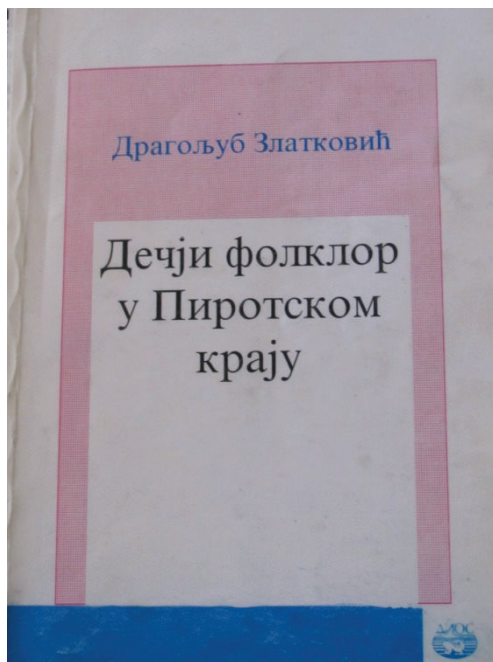
Слика 5: Драгољуб Златковић из млађих дана

Слика 6: Заједно са српским и бугарским етнолозима на терену

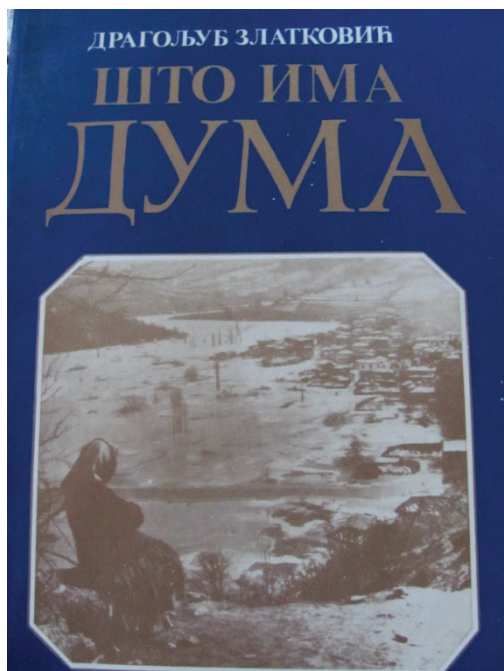
Слика 7: Првообјављен рукопис о поређењима и пословицама у пиротском говору

Слика 8: Насловна страна књиге о дечијем фолклору

Слика 9: Насловна страна књиге о ласцивној фразеологији

Слика 10: Насловна страна „Думе“

Слика 11: Драгољуб и Марија Златковић у свом стану у Пироту

Слика 12: Викендица у Градашници са базеном

Слика 13: Аутор у разговору са Драгољубом Златковићем

ПРИЛОЗИ

Прилог 1

Узорници из пограничја (Интервју са Драгољубом Златковићем из Пирота)

У којој је мери чињеница да сте рођени у сиромашном пограничном подручју имала утицај на Ваша достигнућа?

Уз границу је сенка дубља, анонимност већа, комуникације отежане, шансе за успех скупље и мање. У таквим условима уобличавају се личности, иако малобројне, које почну још од раног детињства да се тихо и жилаво одупиру сиромаштву, простоти, незнању, предрасудама, сујеверју, граници и ограничењима која она намеће, и свим другим облицима бесмисла. Такве особе рано одреде своје животне циљеве и рано почну да откривају и усмеравају сопствени капацитет, а ограничења им постану пре изазов него кочница.

Да ли је средина у којој сте рођени препознала Ваше таленте и да ли Вам је, пре званичног признања у области којом се бавите, пружила подршку?

Свака средина, па и мој завичајни круг, најрадије прихвата оне који су јој слични, који не штрче. Ја сам се усудио да од раног детињства будем мимо њеног укуса. Допадало се људима моје поштење, вредноћа, упорност, али не и моје непрекидно читање у путу, по ливадама и воћњацима, и по јаругама, или по снегу, ветру, хладноћи. Касније, у проширеном завичајном кругу, све се то понавља на исти начин: моје стално читање, бележење, писање, и чести боравци у природи и самоћи, све то на рачун "уживања живота", више су заслуживали подсмехе, него подршку. А није било подршке чак ни од образованих људи јер сам својим радовима залазио у "њихов атар". Хвала им: негативна мотивација је појачавала моје неме унутрашње дијалоге и моју верност рано постављеним циљевима.

Да ли, према Вашем искуству, живот на граници – у вишенационалној и вишеверској средини – поспешује лични, групни и општи развој или га спречава?

Ко се рано навикне да упоређује себе са другима, и друге са трећима, и себе са свима, и ко уме да "прима савете" многобројних примера из живота, он лакше изађе из стереотипа који су му навукли на самом почетку одрастања, па у другој нацији или вери не види разлике које му сметају, а види шаренило народа, разноврсност особина, живу књигу живота. Они који умеју да је читају, могу лакше да убрзају сазревање и лакше да изађу из проклетства које диктира граница. Ипак, граница нуди више ограничења него предности, што отежава кретање ка циљу не само једној особи, већ и групи, и свима. Неким особама, а њих је мало, управо граница и шаренило које је прати много раније отворе очи у односу на оне који су далеко од ње. На спречавање личног, групног и колективног развоја више утичу личне и групне слабости, као што су слаба оријентисаност и непредузимљивост, него граница.

Молимо Вас да одаберете вредности средине у којој сте рођени, ако је, према Вашем мишљењу и животном искуству, представљају незаобилазне темељне вредности и истинске животне оријентире, који су Вам помогли да постигнете професионални успех?

Од моје породице, као и ужег и ширег окружења, преузео сам следеће вредности: брига за породицу и њене вредности, љубав према свом народу, непрекидан рад, доследност, окретање бриге на шалу, лако подношење губитака и пораза, спремност да се подноси патња, помагање невољнику, гостопримство, поштење, искреност, неагресив-

ност. Све ове вредности заједно, а највише вредноћа, посвећеност циљу и доследност, помогле су ми да постигнем досадашње резултате.

Како бисте описали однос центра друштвеног живота код нас (економског, политичког, културног) према периферији, и посебно, пограничју?

Аљкав, бахат, неодговоран, бирократски, пун предрасуда и бесмислене политике, па више кочи него што утиче на развој. Тај однос утиче у приличној мери на гушење талената и умањивање успеха личности из пограничја.

У коју област живота и рада – економија, политика, култура... – смештате шансу за развој и напредовање Вашег пограничног завичаја?

Најпре економија, добро утемељена на компаративним предностима подручја, и то следећим редом: сточарство, воћарство, повртарство, ратарство, примарна индустријска прерада, а затим туризам. Уколико граница мање одваја, утолико нам је туризам већа шанса. Софија нам је на дохват руке као велико тржиште. Култура може много више да постигне и да пружи, али је потребно да се темељније и дугорочније постави, а и да се уско повезује са туризмом.

Шта су компаративне предности Вашег родног места и пограничног краја?

1. Еколошки здрава средина, погодна за производњу здраве хране. 2. Велика планинска пространства погодна за сточарство. 3. Разноврсна ратарска, повртарска и воћарска производња у долини Нишаве, која је у стању да покрије готово све потребе ширег реона, а и да обезбеђује значајне тржне вишкове. 4. Туристичка понуда: ски центри, одмаралишта у планини, риболов, споменици културе.

Који је основни недостатак Вашег родног места и пограничног завичаја, па се не могу извући из неповољних друштвено-економских и културних прилика?

Незнање, конзервативност и недораслост времену у коме живимо; лоше одређивање циљева; склоност ка смицалицама и личној користи водећих екипа; лаки ватрени почеци и брзо одустајање; непредузимљивост, нерад, лична корист испред колективне користи. Све ове мане су свуда присутне, али су много израженије у пограничју.

Да ли је међугранична сарадња једна од првих могућности за развој Вашег пограничног завичаја?

Да! Она би отворила широки простор за размену добара, идеја и културних вредности.

Који је човек из Вашег пограничног места и краја више учинио од Вас у својој области? Кога Ви то цените?

Др Илија Николић, виши научни сарадник САНУ.

Кад дођете у родно место и завичај, како Вас доживљавају мештани? (Ако живите у родном крају, како Вас доживљавају суграђани?).

Живим у завичају, у Пироту, недалеко од родног села. Због заузетости немам много времена за дружење. Данас сви поштују мој рад и моје резултате, више него што очекујем од њих. Али, тек одскора.

Да ли сте било када и било како помогли родно место и крај? И ако јесте и ако нисте, подробније објасните о чему се ради.

Радио сам 17 година као агроном и чинио сам све што је у мојој моћи да утичем на напредовање пољопривреде и села, нисам жалио себе. Радио сам и као професор стручних предмета у Млекарској школи и трудио се да што више ученика оспособим за прераду млека. Али сматрам да је моја највећа помоћ мом завичају моје непрекидно бележење и публиковање усмене традиционалне културе пиротског краја, и да сам тако помогао и родно место и родни крај, јер сам много тога сачувао од заборава.

Ако не живите у родном месту и крају, рађа ли се жеља да им се икада вратите и који су мотиви? (А ако живите, да ли се рађа помисао да их напустите?). Зашто?

Живим у завичају и немам ни жеље ни потребе да га напуштам. Желим да сам стално међу својима, међу њима сам најживотнији.

Прилог 2

Библиографија радова Драгољуба Златковића

А. КЊИГЕ

1. Што има дума, ИРО "Слобода", Пирот, 1987. Обим: 134 стране.
2. Пословице и поређења у пиротском говору, Српски дијалектолошки зборник, издање САНУ, књ. 34. Институт за српскохрватски језик, Београд, 1988. Обим: 348.
3. Фразеологија страха и наде у пиротском говору, Српски дијалектолошки зборник, издање САНУ, књ. 35, Београд, 1989. Обим: 282.
4. Фразеологија омаловажавања у пиротском говору, Српски дијалектолошки зборник, књ. 36, издање САНУ, Београд, 1990. Обим: 318.

5. Срамотно и погано у пиротском говору, Софија 2001. Прво издање ИП "Eco-libri", Београд. Обим: 252.
6. Време уз огњиште, Народна приповедања из пиротског краја, Дом културе Пирот, Пи-прес, Пирот, 2002. Обим: 236.
7. Тулу лан булу лан, Песме за децу и дечије песме из пиротског краја, Дом културе Пирот, Пирот, 2002. Обим: 114.
8. Гладно грне, Анегдотска и друга казивања из пиротског краја, Народна библиотека Пирот, Пи-прес, Пирот, 2003. Обим: 310.
9. Дечји фолклор у пиротском крају, прво издание, ДИОС, Софија, 2003. Обим: 258.
10. Дума, друго издање, Пи-прес, Пирот, 2004. Допуњено издање. Обим: 138.
11. Петко и Јана, Ласцивна и скатолошка приповедања, певања и фразе из пиротског краја, Институт за књижевност и уметност, Београд, Народна библиотека Пирот, Пирот, 2004. Обим: 414.
12. Традиционално сточарство Старе планине и његова перспектива, Пи-прес, Пирот, Пирот 2006. Обим: 200.
13. Враниште, монографија села, један од четири коаутора (Д. Златковић: Народни живот, стр. 199–254), Музеј Понишавља Пирот, Пирот, 2005. Обим: 320.
14. Приповедања из пиротског краја, Институт за књижевност и уметност Београд, Пи-прес Пирот, Пирот-Београд, 2005. Обим: 580.
15. Приповетке и предања из пиротског краја, Део 1 – Приповетке, Институт за књижевност и уметност Београд, Дом културе Пирот, Графика, Београд, Пирот, 2007. Обим: 464.
16. Приповетке и предања из пиротског краја, Део 2 – Предања, Институт за књижевност и уметност Београд, Дом културе Пирот, Графика, Београд, 2007. Обим: 928.
17. Ругалице и њима сродни облици у традицији пиротског краја и суседних области, Народна библиотека Пирот, Пирот, 2012. Обим: 100.

Б. ОСТАЛИ ОБЈАВЉЕНИ РАДОВИ (ПО ТЕМАМА)

Етнолошки радови

Митологија

1. Народна схватања о времену у лексици и фразеологији пиротског краја, Гласник Етнографског музеја у Београду, књ. 63, Београд, 1999, стр. 237–271.
2. Душе умрлих као митолошка бића у Горњем Високу, Расковник, књ. 93–94, Београд 1998, стр.44–62.
3. Лада, предсвадбени ритуал в области Горни Висок, Живая старина, No 3, Москва, 1999, стр. 5–8. Заједно са Аном Плотњиковом.
4. Нечиста места и нечисте силе у Средњем Високу, Развитак, књ. 200, Зајечар, 1998, стр. 154–156.
5. Снови у традиционалној култури пиротског краја, Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области, књ.11, Сврљиг 2006–2007, стр. 51–59.
6. Трагови митског и култног у микропонимији пиротског краја, Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области, књ. 7, Сврљиг, 2001–2002, стр. 155–160.

Обичаји

7. Бадњак у пиротском крају, Пиротски зборник, књ. 25–26, Пирот, 2000, стр. 39–59.
8. Ђурђевдан у пиротском крају, Пиротски зборник, књ. 23–24, Пирот, 1998, стр. 67–97.
9. Заштита од града у пиротском крају (Обичаји), Пиротски зборник књ. 22, Пирот, 1996, стр. 287–297.
10. Змија у обичајима и веровањима у пиротском крају, Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области, књ. 3, Сврљиг, 1997, стр. 205–210.
11. Израда црепуља на Старој планини, Етно-културолошки зборник за проучавање источне Србије и суседних области, књ. 13, Сврљиг, 2009, стр. 73–80.
12. Место и улога невесте у свадбеном ритуалу старопланинских села у Србији, Етнология, Балкански институт по етнология, Дружество ДИОС, кн. 4, Софија 2001, стр. 51–85.
13. Обичај Прва марта у Горњем Високу, Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области, књ. 6, Сврљиг, 2000, стр. 115–120.
14. Празници у славу стоке у пиротском крају, Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области, књ. 4, Сврљиг, 1998, стр. 275–280.
15. Приглашење Германа на рождествениј ужин (к изученију обичаја), Живаја старина, No 1, Москва, 1998, стр. 18–21.
16. Свадба, обичај који обавезује учеснике на најсмелије шале, Етно-културолошки зборник за проучавање источне Србије и суседних области, књ. 15, Сврљиг, 2011, стр. 37–44.
17. Свадба, обичај који обавезује учеснике на најсмелије шале, Пиротски зборник, књ. 35–36, Пирот, 2011, стр. 158–169.
18. Утврђивање невиности невесте у свадбеном ритуалу старопланинских села, Развитак, књ. 215–216, "Тимок", Зајечар, 2004, стр. 75–78.
- (19. О митологији и обичајима, 29 одредница за Пиротски лексикон, Службени гласник и Општина Пирот, Београд, 2012)

Народна медицина

19. Васпитање за здравље у традиционалној култури пиротског краја, Тимочки medicinski glasnik, Vol. 29, Istorija medicine i zdravstvene kulture, br. 1, Zaječar, 2004, str. 34–38.
20. Лечење речима у традиционалној култури пиротског краја, (1), Istorija medicine i zdravstvene kulture, Timočki medicinski glasnik, Vol. 29, br. 1, Zaječar 2004, str. 52–58.
21. Људско и животињско у народној медицини пиротског краја, За здравље (Из историје народне медицине и здравствене културе, шести научни скуп, Рајачке пивнице, 2000), књ. 7, 2000, Зајечар, стр. 185–196.
22. Магијска пракса у народној медицини села Ђуштице, За здравље (из историје народне медицине и здравствене културе, 6. научни скуп, Рајачке пивнице, 1999), књ. 6, Зајечар, 1999, стр. 110–212.

23. Tradicionalna medicina pirotskog kraja između magije i kolektivnog iskustva, Timočki medicinski glasnik, Vol. 27, br. 1–4, Zaječar, 2002, str. 84–87.

24. Традиционална медицина Пирота и околине, Гласник Етнографског музеја у Београду, књ. 74, књ. 2, Београд, 2010, стр. 133–176.

Сточарство

25. Улога звука у управљању животињама, Пиротски зборник, књ. 21, Пирот, 1995, стр. 243–247.

26. Однос човека и животиње у веровању, приповедању у искуству старопланинаца, Етно-културолошки зборник за проучавање источне Србије и суседних области, књ. 14, Сврљиг, 2010, стр. 27–36.

Привреда

27. Воденице на Градашничкој реци код Пирота, књ. 85–86, Београд, 1996, стр. 33–39.

Народно градитељство

28. Ижа, Научни скуп, Народно градитељство и култура становања у светлу етнологије у источној Србији и суседним областима, Зaječar, 29–30.9.2000, Гласник Етнографског института САНУ, књ. XLIX, Београд, 2000, стр. 115–118.

О усменом народном стваралаштву

29. О клетвама у пиротском говору, Пиротски зборник, књ. 15, Пирот, 1987, стр. 99–117.

30. Поетско народно стваралаштво за децу у пиротском крају, Етно-културолошки зборник за проучавање источне Србије и суседних области, књ. 5, Сврљиг, 1999, стр. 145–149.

31. Ругалице и њима сродни облици у традицији пиротског краја, Етно-културолошки зборник, књ. 16, Сврљиг, 2012, стр. 69–76.

О записивању колективног знања

32. О колективном знању: од казивача до систематизације и публиковања, Етно-културолошки зборник за проучавање културе источне Србије и суседних области, књ. 9, Сврљиг, 2004, стр. 163–166.

О менталитету и идентитету

33. Нашинци и вашинци, (Округли сто: Питање идентитета – шта значи бити Пироћанац), Пиротски зборник, књ. 32–33, Пирот, 2008, стр. 51–53. Посебно издање Пиротског зборника.

Збирке

Приповетке и предања

1. Анегдоте и сродна казивања из пиротског краја, Развитак, књ. 219–220, Зaječar 2005, стр. 47–58.

2. Анегдотска и њима сродна казивања из Пиротског краја, Градина, часопис за књижевност, уметност и културу, књ. 17, Ниш, 2007, стр. 60–72.

3. Народне приповетке из рукописних збирки, Пиротски зборник, књ. 22, Пирот, 1996, стр. 319–323.
4. Приповедање из пиротског краја, Српски југ, часопис за књижевност, уметност и културу, књ. 4, Ниш, 2005, стр. 75–92.
5. Приповетке и предања из белопаланачког краја, Белопаланачки зборник, књ. 5, Народна библиотека "Вук Караџић", Бела Паланка, 2009, стр. 165–178.
6. Приповетке и предања из белопаланачког краја (друга колекција), Белопаланачки зборник, књ. 7, Народна библиотека "Вук Караџић", Бела Паланка, 2012, стр. (18)
7. Старопланинци о свом сточарству, Развитак, књ. 225–226, Зајечар, 2006, стр. 146–154

Песме

8. Дечје песме, Расковник, књ. 99, Београд, 2000, стр. 8–40.
9. Лазаричке и краљичке песме у пиротском крају, Зборник, књ. 10, Народни музеј Ниш, Ниш, 2001, стр. 87–98.
10. Лазаричке песме, Пиротски зборник, књ. 19–20, Пирот, 1994, стр. 97–106.
11. Песме за децу и дечје песме из белопаланачког краја, Белопаланачки зборник, књ. 6, Народна библиотека "Вук Караџић" Бела Паланка, 2010, стр. 199–217.
12. Песме за децу и дечје песме из Буцака и његовог ближег суседства, Развитак, књ. 213–214, Зајечар 2003, стр. 50–57.
13. Песме за децу из Тимока, Заглавка и Буцака, Лист завичајног друштва Тимочана–Торлака, бр. 20, Минићево, новембар 2009, стр. 16–18.
14. Песме за децу у пиротском крају, Расковник, књ. 95–98, Београд 1999, стр. 13–28.
15. Препевы у пиротском крају, Зборник, књ. 11, Народни музеј Ниш, Ниш, 2002, стр. 77–94.
16. Шаљиве песме у Понишављу и суседним областима, Зборник, књ. 12, Народни музеј Ниш, Ниш, 2003, стр. 83–98.
17. Шаљиви низови и њима сродне песме у Понишављу и суседним областима, Зборник, књ. 13–14, Народни музеј Ниш, "Бонес", Ниш, 2005, стр. 205–222.
18. Тужбалице из пиротског краја, Развитак, књ. 205–206, Зајечар, 2001, стр. 80–86.

Отпоздрави

19. Старост у отпоздравима заборављених, Развитак, књ. 201–202, Зајечар, 1999, стр. 108–116.

Шале

20. Шале из пиротског краја (прва колекција), Пиротски зборник, књ. 31, Народна библиотека Пирот, Пирот, 2006, стр. 99–114.
21. Шале из пиротског краја, Развитак, књ. 223–224, Зајечар, 2006, стр. 38–45.

Пословице

22. Додумни дом стварају (четврта колекција пословица), Развитак, књ. 207–208, Зајечар, 2002, стр. 102–106.

23. Душа и влас се лько не испуштају (шеста колекција пословица из југоисточне Србије), Белопаланачки зборник, књ. 1, Бела Паланка, 2005, стр. 201–213.
24. Метак за чин не пита. Нова колекција народних пословица из пиротског краја, Пиротски зборник, књ. 27–28, Пирот, 2003, стр. 101–109.
25. Наместила уста ко за целивку (друга колекција поређења), Развитак, књ. 209–210, Зајечар, 2002, стр. 91–100.
26. Народне пословице из пиротског краја, Расковник, књ. 91–92, Београд, 1998, стр. 14–15.
27. Пословице, друга колекција, Развитак, књ. 3, Зајечар, 1989, стр. 89–110.
28. Пословице у пиротском говору (трећа колекција), Пиротски зборник, књ. 17–18, Пирот, 1992, књ. 17–18, 51–71.
29. Човек је ко јајце (колекција пословица), Развитак, књ. 1, Зајечар, 1977, стр. 70–73.

Изреке

30. Изреке у пиротском говору, Развитак, књ. 211–212, Зајечар, стр. 101–108.

Загонетке

31. Говорне игре из пиротског краја, Пиротски зборник, књ. 16, Пирот, 1989, стр. 89–111.
32. Речник одгонетки, Развитак, књ. 203–204, Зајечар, 2000, стр. 66–78.

Клетве

33. Клетве и заклетве из пиротског краја, Друга колекција, Пиротски зборник, књ. 29–30, народна библиотека Пирот, Пи-прес, Пирот, 2004–2005, стр. 173–196.
34. Клетве у пиротском говору, Пиротски зборник, књ. 15, Пирот, 1987, стр. 99–117.

Историја

35. Теренски запис о припреми атентата на регента Александра Карађорђевића, Пиротски зборник, књ. 35–36, Пирот, 2011, стр. 347–351.

Имена

Микротопонимија

1. Микротопонимија десне обале Нишаве од Милојковца и Обреновца до Градашнице и Нишора, Пиротски зборник, књ. 31, Народна библиотека Пирот, Пирот, 2006, стр. 125–205.
2. Микротопонимија десне обале Нишаве од Сопота до Враништанске реке, и Станичење, Пиротски зборник, књ. 32–33, Пирот, 2007–2008, стр. 187–246.
3. Микротопонимија слива Височице – Горњи Висок од Славиње до Владикине плоче, Пиротски зборник, књ. 25–26, стр. 105–168. Заједнички рад са Јованом Васићем.
4. Микротопонимија леве обале Нишаве од Срећковца до Држине, Пиротски зборник, књ. 34, Пирот, 2009, стр. 245–330.
5. Микротопонимија слива Височице – Средњи Висок, Пиротски зборник, књ. 23–24, Пирот, 1998, стр. 185–246.
6. Микротопонимија слива Расничке и Костурске реке, Пиротски зборник, књ. 35–36, 2011, стр. 227–335.

7. Микротопонимија Старе планине – Горњи Висок од Браћеваца до Влковије, и Шугрин, Пиротски зборник, књ. 27–28, Пирот, 2003, стр. 113–157.
 8. Рудиње, Микротопонимија слива Темштице и Топлодолске реке, Микротопонија Старе планине, Пиротски зборник, књ. 22, Народна библиотека Пирот, 1996.

Зооними

9. Имена коза, Дијалектолошка истраживања, Филозофски факултет у Нишу, студијска група за српски језик и књижевност, књ. 2, Ниш, 2007, стр. 99–110.
 (10. Преглед зоонима: у наведеној књизи: *Традиционално сточарство Старе планине и његова перспектива*, Пирот, 2006, стр. 66–86).

О њему су писали

1. Академик Павле Ивић: Књига лепа, занимљива, духовита, (Реч на промоцији књиге Драгољуба Златковића "Пословице и поређења у пиротском говору" 1. јула 1989 у Пироту), Развитак, књ. 3, Зајечар, 1989, стр. 86–88.
 2. др Недељко Богдановић, Приповетке и предања из пиротског краја 1. и 2. том (Пирот 2007), Етно-културолошки зборник, књ. 12, Сврљиг, 2008, стр. 147–148.
 3. др Биљана Сикимић: Нове збирке еротског и опсценог фолклора, Пиротски зборник, књ. 29–30, Пирот, 2004–2005, стр. 237–240.
 4. др Ненад Љубинковић: Збирка еротских народних умотворина из Пиротског краја Драгољуба Златковића, Пиротски зборник, књ. 29–30, Пирот, 2004–2005, стр. 241–243.
 5. Смиљана Ђорђевић, Приповедни фолклор у пиротском крају – синхронијски пресек (Приповедања из пиротског краја / Драгољуб Златковић), Књижевна историја, (Оцене и прикази), Институт за књижевност и уметност, Београд, књ. 128–129, Београд, 2006, стр. 443–450.
 6. Албена Георгиева: Драгољуб Златкович и неговите сборници със словесен фолклор од Пиротския крај, Български фолклор, Българска академија на науките, кн. 1, Софија, 2007, стр. 119–121.
 7. др Ивко Јовановић: О усменом приповедању у пиротском крају, Пиротски зборник, књ. 32–33, Пирот, 2007–2008, стр. 91–110.
 8. др Ивко Јовановић: Пиротски говор у прозној књижевности, Пиротски зборник, књ. 34, Пирот, 2009, стр. 193–242.
 9. др Ивко Јовановић: Хумор у усменој традицији пиротског краја, Пиротски зборник, књ. 35–36, Пирот, 2011, стр. 152–158.
 10. Каја Панчић Миленковић: Пироћанац више верује врапцу у руци, него голубу на грани (Разговор са Драгољубом Златковићем), Градина, часопис за књижевност, уметност и културу, књ. 17, Ниш, 2007, стр. 73–79.
 11. Радиша Драгићевић: Несвакидашња поетска књига, (Драгољуб Златковић, Дума, Пи-прес, Пирот, 2004), Савременик, књ. 132–133, Београд, 2005, стр. 130–132.
 12. Драган Марковић: Фразеологија страха и наде, Nissa, Нишки зборник за друштвено-историјска и културна питања, "Градина", Ниш, књ. 1–2, Ниш, 1990, стр. 330–332.
 13. Зорица Жарковић: Завештање анонимних, *Biznis & finansije*, књ. 96, Београд, стр. 68–69.
 14. Никола Ћирић, Трагом Истине: Дописници и сарадници "Слободе", Драгољуб Златковић, Пирот, 2004, стр. 292–293.

Драган Тодоровић

**ДРАГОЉУБ ЗЛАТКОВИЋ –
ЗАПИСИВАЧ ЕТНОГРАФСКОГ, ДИЈАЛЕКТОЛОШКОГ И
ФОЛКЛОРИСТИЧКОГ НАСЛЕЂА ПИРОТСКОГ КРАЈА**

Резиме

У раду је приказан животопис Пироћанца Драгољуба Златковића, по професији агронома, а по духовној и животној преокупацији записивача нестајућег усменог народног стваралаштва пиротског округа и ширег региона Понишавља. Обрађивао је сијасет тема из народног живота: приповетке, песме предања, тужбалице, пословице, шале, загонетке, изреке, поређења, дечији фолклор, фразеологија страха и наде, омаловажавања и старења и болести, ласцивна фразеологија, народна медицина и етноветерина, сточарство, микротопонимија и имена, обичаји, митологија, систем вредности, хумор, судбине и личности, порекло родова и становништва, патња и рат у казивањима, оброци (крстови) и света места. Радознали, али самоћи склон дечак из Војнеговца добио је до уваженог сарадника кровне српске научне институције и ширих славистичких кругова. Учествовао је у теренским лингвистичким и етнопсихолошким истраживањима пограничја Србије и Бугарске са угледним домаћим и иностраним научницима (Драгослав Антонијевић, Слободан Реметић, Недељко Богдановић, Андреј Собољев, Ана Плотњикова) и институцијама (Етнографски музеј из Београда, Етнографски институт САНУ, Етно-културолошка радионица из Сврљига). Говорио је на интернационалним научним скуповима посвећеним усменом стваралаштву, народном животу, обичајима и веровањима. Објављивали су му засебне монографије и текстове у зборницима и часописима. Дичи се припремљеним *Речником пиротског говора* (32.500 речи на 1600 страна), који чека заинтересованог издавача. Добитник је Општинске награде Пирота за књигу *Дума* (1987) и за рад на традиционалној култури пиротског краја (2003).

Драгољуб Златковић не поседује званично књижевно образовање, ни тич звучна академска звања, али је његов допринос сакупљању и бележењу народног говора пиротског краја немерљив. Не либећи се да шири јавност упознаје са пиротским дијалектом и карактеристикама једног релативно затвореног социјалног региона, вешто се уденоу у надолазећа интересовања балканских научних кругова за локални и регионални идентитет. И што је важније: регистравањем свега што је садржано у народном искуству и оформљено у језику, сачувао је давнашњу људску мудрост од коначног пропадања и нестајања. Младим генерацијама и школованим зналцима препустио је накнадне анализе и тумачења прикупљеног материјала.

Кључне речи: источна Србија, Пирот, Војнеговац, Драгољуб Златковић, узорник, традиционална култура, народни говор, дијалектологија.

**DRAGOLJUB ZLATKOVIĆ –
A CHRONICLER OF ETHNOGRAPHIC, DIALECTOLOGICAL,
AND FOLKLORISTIC HERITAGE OF THE PIROT REGION**

Summary

The paper presents the biography of the Pirot native Dragoljub Zlatković, an agronomist by profession, and by spiritual and life preoccupation a chronicler of the disappearing oral folk tradition of the Pirot region and the wider Nišava region. He has addressed a number of topics from the folk life: tales, traditional poems, laments, proverbs, jokes, riddles, sayings, comparisons, children's folklore, phraseology of fear and hope, belittlement and aging and sickness, lascivious phraseology, folk medicine and ethnoveterinary medicine, stock farming, microtoponymy and names, customs, mythology, systems of values, humour, fates and personalities, origin of families and population, suffering and war in storytelling, crosses and holy places. A curious, yet loneliness-prone boy from Vojnegovac has made it to a respected associate of the highest Serbian scientific institution and wider Slavist circles. He has taken part in field linguistic and ethnopsychological research in the border region between Serbia and Bulgaria with renowned domestic and foreign scientists (Dragoslav Antonijević, Slobodan Remetić, Nedeljko Bogdanović, Andrej Soboljev, Ana Plotnjikova) and institutions (Ethnographic Museum from Belgrade, Ethnographic Institute of the SASA, Ethno-cultural Workshop from Svrbljig). He has spoken at international scientific conference dedicated to oral lore, folk life, customs and beliefs. He has published monographs and articles in collections and journals. He is proud of his *Dictionary of Pirot Speech* (32,500 words on 1600 pages), which is only waiting for an adequate publisher. He is the recipient of the Municipal Award of Pirot for his book *Duma* (1987) and for his work on the traditional culture of the Pirot region (2003).

Dragoljub Zlatković does not possess an official literary education, nor resounding academic degrees, but his contribution to the collection and recording of the folk speech in the Pirot region is immeasurable. Not shunning away from introducing the Pirot dialect and the characteristics of a relatively closed social region to the wider public, he has skilfully managed to fit in the rising interests of the Balkan scientific circles for the local and regional identity. And what is more important: by registering everything that comprises the folk experience and forms the language, he has preserved the ancient human wisdom from utter decay and disappearance. He leaves additional analyses and interpretations of the collected material to younger generations and educated scholars.

Key Words: Eastern Serbia, Pirot, Vojnegovac, Dragoljub Zlatković, Role Model, Traditional Culture, Folk Speech, Dialectology.